

DOI: 10.59560/18291155-2024.4-.104

ՄԻԼԱ ՀԱՅՐԱՊԵՏՈՎԱ

*ՀՀ Սահմանադրական դատարանի
իրավախորհրդարարական վարչության
փորձագիտական-վերլուծական բաժնի
առաջատար մասնագետ,
Հայ-ռուսական համալսարանի 3-րդ կուրսի
ասպիրանտ*

**ԲՈՒՆՈՒԹՅՈՒՆԻՑ ԿԱՆԱՆՑ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ
ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՄԵԽԱՆԻԶՄՆԵՐԻ ՈՐՈՇ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐ**

Ամփոփագիր

Սույն հոդվածը նվիրված է կանանց նկատմամբ բռնության կանխարգելմանն ուղղված կարգավորումների վերլուծությանը, դրանցում առկա բացթողումների վերհանմանը, հանրության կողմից պատշաճ արձագանքի բացակայությանը, բռնության տեսակներին ու դրանց համար նախատեսված պատասխանատվության չափերին, ինչպես նաև թվարկյալ հիմնախնդիրների ազդեցության գնահատմանը՝ կնոջ ֆիզիկական և հոգեկան առողջության համատեքստում: Հստակ մատնանշվել է ընտանիքում բռնության դեպքերով հանրային քրեական հետապնդման ենթակա լինելու անհրաժեշտությունը, քանզի դա մասնավոր ներընտանեկան խնդիր չպետք է դիտարկվի, այլ պետությունը պետք է կատարի իր պոզիտիվ պարտականությունը՝ ապահովելու յուրաքանչյուր անձի, այստեղ հատկապես կնոջ՝ ֆիզիկապես և հոգեպես առողջ ապրելու անվտանգությունն ու պաշտպանությունը:

Սույն հոդվածում ներկայացվել է ինչպես ՀՀ ՆԳՆ ոստիկանության ՀԱԱԳՎ անչափահասների հանցավորության և ընտանեկան բռնության կանխարգելման վարչության կողմից տրամադրված՝ մինչև «Ընտանեկան և կենցաղային բռնության կանխարգելման ու ընտանեկան և կենցաղային

ՍԱՀՄԱՆԱՐԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ ♦ 4(16)2024 ♦ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ

բռնության ենթարկված անձանց պաշտպանության մասին» ՀՀ օրենքի ընդունումը՝ 2016-2017 թթ. և նշյալ օրենքի ընդունումից հետո՝ 2021-2023 թթ. ընտանիքում՝ ամուսնու կամ զուգընկերոջ կողմից կնոջ նկատմամբ կիրառված բռնության դեպքերի, սպանությունների, սույն դեպքերով քրեական վարույթների հարուցման և կարճման վիճակագրական տվյալների հետ կապված տեղեկատվությունը, այնպես էլ վերջնանշյալ օրենքի կիրառմամբ կայացված միջամտության որոշումների դատական բողոքարկման դատական պրակտիկան, որոնք փաստում են սույն ուսումնասիրության արդիականությունն ու կարևորությունը, ներկայիս կարգավորումների անկատարելիությունն ու անարդյունավետությունը:

Հիմնաբառեր. կանանց հանդեպ բռնություն, բռնության կանխարգելում, բռնության իրավական հետևանքներ, անպատժելիություն:

1. ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Այսօր ինչպես ՀՀ-ում, այնպես էլ մի շարք զարգացած, համաշխարհային նշանակության մեծ տեխնոլոգիական առաջընթաց գրանցած, իրենց իրավական ու ժողովրդավարական հոչակած երկրներում՝ ի հակադարձ քաղաքակիրթ աշխարհի բարոյական նորմերի՝ կանանց հանդեպ բռնությունը գնալով առավել լայն տարածում է գտնում: Առողջապահության համաշխարհային կազմակերպության (այսուհետ՝ ԱՀԿ) ներկայացրած վերջին տվյալներն՝ ապշեցնող են՝ դրանց համաձայն ամբողջ աշխարհում կանանց 1/3-ը, գոնե մեկ անգամ իր կյանքում, ենթարկվում է բռնության²:

¹ Violence against women Prevalence Estimates, 2018. Global, regional and national prevalence estimates for intimate partner violence against women and global and regional prevalence estimates for non-partner sexual violence against women. WHO: Geneva, 2021, ISBN:9789240022256, <https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/341337/9789240022256-eng.pdf?sequence=1>

² «Գենդերային հավասարության ինստիտուտի (Citation2022) տվյալների համաձայն՝ յուրաքանչյուր 3 կանանցից առնվազն 1-ը ենթարկվել է ֆիզիկական և/կամ սեռական բռնության, 20-ից 1-ը բռնաբարվել է, 2-ից 1-ը ենթարկվել սեռական ոտնձգության, 5-ից 1-ը՝ հետապնդումների. Եվրոպական միությունում սեքսուալ շահագործման համար թրաֆիքինգի զոհերի 95%-ը կանայք են»: Global rise in gender-based violence against women and girls during COVID-19 lockdown: An insight from Africa, <https://doi.org/10.1080/23311983.2023.2188772>

Կնոջ նկատմամբ բռնության գործադրման մասին խոսելիս առաջին հերթին հասկանում են սեռական բռնությունն ու դրա տեսակները, սակայն անհրաժեշտ է հստակ մատնանշել կնոջ նկատմամբ կատարվող նաև այն գործողությունները, որոնք ներառված են «բռնություն» եզրույթի բովանդակության շրջանակներում: Բռնությունը միայն ֆիզիկական, մարմնական վնասվածքներ հասցնելը չէ, որպես բռնություն է որակվում նաև հոգեբանական լուրջ ներգործությունը ճնշումների միջոցով, հետապնդումները, համատեղ կյանք վարելիս տարբեր ոլորտներում կնոջ կամաարտահայտման իրավունքի սահմանափակմանն ուղղված բոլոր գործողությունները: Այսպես, «Կանանց նկատմամբ բռնության վերացման մասին» հռչակագիրը սահմանում է, որ «կանանց նկատմամբ բռնությունը» «սեռով պայմանավորված ցանկացած բռնության ակտն է, որը պատճառում է կամ կարող է պատճառել ֆիզիկական, սեռական կամ հոգեբանական վնաս կամ տառապանք կանանց, ինչպես նաև նման գործողություններ կատարելու սպառնալիքները, հարկադրանքը կամ կամայական ազատությունից զրկումը՝ հասարակական կամ անձնական կյանքում»¹:

Միջազգային հանրությունը կանանց նկատմամբ բռնությունը² ճանաչել է մարդու իրավունքների ոլորտում որպես լրջագույն խնդիր և հստակեցրել, որ այն չպետք է դիտարկվի որպես մասնավոր հարց, որին պետությունը չունի միջամտելու անհրաժեշտություն:

Կանանց նկատմամբ խտրականության վերացման հանձնաժողովը (այսուհետ՝ Հանձնաժողով) կազմված է աշխարհի տարբեր երկրների՝ կանանց իրավունքների 23 անկախ փորձագետներից, որոնք

¹ Declaration on the Elimination of Violence against Women. Adopted 20 December 1993. BY General Assembly resolution 48/104, <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/declaration-elimination-violence-against-women>

² «Կանանց նկատմամբ բռնությունը դիտարկվում է որպես մարդու իրավունքների խախտման և հանրային առողջության կարևոր խնդիր: Սա կանանց խոցելիության հիմնական ռիսկային գործոններից մեկն է առողջապահության ոլորտում, գլխավորապես՝ վերարտադրողական և հոգեբանական»: **Насилие в отношении женщин: мировые тенденции. Т.К. Ростовская, Н.А. Безвербная** DOI:10.21064/WinRS.2020.2.8 // *Женщина в российском обществе*. 2020. № 2. - С. 89-98.

իրականացնում են «Կանանց նկատմամբ խտրականության բոլոր ձևերի վերացման մասին» կոնվենցիայի կատարման մոնիթորինգ¹: «Կանանց նկատմամբ խտրականության բոլոր ձևերի վերացման մասին» կոնվենցիան² հանդիսանում է մարդու իրավունքների ոլորտում ամենակարևոր պայմանագրերից մեկը, որն ուղղված է կանանց պաշտպանությանը: Հանձնաժողովը 1992 թ. իր Թիվ 19 Գլխավոր հանձնարարականում հայտարարել է, որ կնոջ նկատմամբ բռնությունը խտրականության ձև է՝ ուղղված կնոջ դեմ այն պատճառով, որ նա կին է, որը և խոչընդոտում է կանանց՝ տղամարդկանց հավասար՝ իրավունքներից և ազատություններից օգտվելու հնարավորությունը³: Հանձնաժողովը 2017 թ. թիվ 35 Գլխավոր հանձնարարականում ճանաչել է, որ կանանց նկատմամբ գենդերային բռնության անթույլատրելիության հայեցակարգը աստիճանաբար ձեռք է բերում միջազգային սովորութային իրավունքի սկզբունքի կարգավիճակ, որը պարտավորություններ է դնում բոլոր պետությունների վրա⁴:

2. ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅՈՒՆ

Հայաստանի Հանրապետությունում կնոջ իրավունքների պաշտպանության, բռնության կանխարգելման համար մեծ առաջընթաց էր 13.12.2017 թ. «Ընտանեկան և կենցաղային բռնության կանխարգելման ու ընտանեկան և կենցաղային բռնության ենթարկված անձանց պաշտպանության մասին» ՀՀ օրենքի⁵ (այսուհետ՝ Օրենք) ընդունումը,

¹ Committee on the Elimination of Discrimination against Women, <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/cedaw>

² The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW). Adopted in 1979 by the UN General Assembly, <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-elimination-all-forms-discrimination-against-women>

³ The Committee on the Elimination of Discrimination against Women. General Recommendation No. 19, 1992, <https://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/recommendations/recomm.htm>

⁴ General recommendation No. 35 (2017) on gender-based violence against women, updating general recommendation No. 19 (1992),

⁵ Ի գիտություն՝ «Ընտանիքում բռնության կանխարգելման, ընտանիքում բռնության ենթարկված անձանց պաշտպանության և ընտանիքում համերաշխության վերականգնման մասին» 13.12.2017 թ. ՀՕ-320-Ն օրենքի վերնագիրը խմբ. 12.04.24 ՀՕ-169-Ն օրենքով, ուժի մեջ է մտել 01.07.2024 թ.:

քանզի ըստ ԱՀԿ¹ Գործադիր ամփոփագրի² ամբողջ աշխարհում կանանց 35%-ը ենթարկվել է իր զուգընկերոջ կողմից ֆիզիկական և/կամ սեռական բռնության, ինչպես նաև կանանց սպանությունների 38%-ը կատարվում է հենց զուգընկերների կողմից:

Օրենքով հստակ սահմանված են ընտանեկան բռնության 5 տեսակներ՝ *ֆիզիկական բռնությունը, սեռական բռնությունը, հոգեբանական բռնությունը, տնտեսական բռնությունը և ընտանիքի անդամների միջև անտեսումը:*

Ֆիզիկական բռնությունը ՀՀ քրեական օրենսգրքով (այսուհետ՝ Օրենսգրք) նախատեսված՝ ծեծը և այլ բռնի գործողություններն են, դիտավորությամբ առողջությանը վնաս պատճառելը, ազատությունից ապօրինի զրկելը, դիտավորությամբ ֆիզիկական ուժեղ ցավ պատճառելը:

Սեռական բռնությունն Օրենսգրքով նախատեսված՝ սեռական անձեռնմխելիության և սեռական ազատության դեմ ուղղված հանցագործություններն են: Այսինքն՝ մինչ 2017 թ. սույն Օրենքի ընդունումը՝ ընտանիքում՝ ամուսնու կողմից (քաղաքացիական կամ օրինական) իր կնոջը սեքսուալ բնույթի բռնի գործողությունների պարտադրելը չէր որակվում որպես սեռական բռնություն, քանզի Օրենսգրքի 198-րդ հոդվածի 2-րդ մասը, սահմանելով նույն հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված արարքը կատարողների կամ վայրի սպառիչ ցանկը, չի ներառում ամուսնուն, ուստի, կարող ենք արձանագրել, որ սեքսուալ բնույթի բռնի գործողություններ կատարելու արարքը որպես հանցագործություն որակող կարգավորումն ամուսնուն այդ հանցակազմի սուբյեկտ չի դիտարկում, չնայած նրա կողմից այդ նույն արարքի կատարմանը: Իսկ Օրենքի իմաստով ամուսնու կողմից նշված

¹ Կարող եք ծանոթանալ կանանց նկատմամբ բռնության վերաբերյալ ԱՀԿ վերջին զեկույցին՝ «Violence Against Women Prevalence Estimates, 2018», որը հիմնված է 2000-2018 թթ. անցկացված հարցումների և ուսումնասիրությունների, առկա տվյալների վերլուծության վրա, որոնք ստացվել են կանանց նկատմամբ բռնության տարածվածության վերաբերյալ առկա բոլոր տվյալների համակարգված և համապարփակ վերանայման միջոցով, <https://www.who.int/publications/i/item/9789240022256>

² Global and regional estimates of violence against women: prevalence and health effects of intimate partner violence and non-partner sexual violence, Executive summary, WHO/RHR/HRP/13.06 © World Health Organization 2013, www.who.int

գործողությունների կատարումը ևս հանդիսանում է հանցագործություն, **ուստի, Օրենսգրքով նույնպես պետք է ստանա համապատասխան ամրագրում՝ ապահովելով քրեական պատասխանատվության գործադրման անհրաժեշտ երաշխիքներ:**

Հոգեբանական բռնությունը դիտավորությամբ հոգեկան ուժեղ տառապանք պատճառելն է, այդ թվում՝ ֆիզիկական, սեռական կամ տնտեսական բռնություն գործադրելու իրական սպառնալիքը, դիտավորությամբ պարբերաբար այնպիսի գործողություններ կատարելը, որոնք անձի մեջ հիմնավոր վախ են հարուցում իր կամ ընտանիքի անդամի անձնական անվտանգությանը սպառնացող վտանգի մասին, արժանապատվության պարբերական նվաստացումը, սոցիալական ծայրահեղ մեկուսացումը, հղիության արհեստական ընդհատման հարկադրանքը: Այստեղ անհրաժեշտ ենք համարում նշել, որ Օրենսգրքի համաձայն՝ բռնությունն այլ մարդու նկատմամբ նրա կամքին հակառակ կամ կամքն անտեսելով, դիտավորյալ ֆիզիկական ներգործություն գործադրելը կամ այդ եղանակով նրան ֆիզիկական վնաս պատճառելն է¹, այսինքն՝ Օրենսգրքում օգտագործվող հասկացությունների բացատրության մասում՝ «բռնություն» եզրույթի պարզաբանման մեջ հոգեբանական ներգործության գործադրման բացակայությունը վկայում է, որ այն չի ներառվում սույն Օրենսգրքում՝ «բռնություն» հասկացության օգտագործման ժամանակ:

Տնտեսական բռնությունն անձին հարկադրված նյութական կախվածություն ստեղծելու կամ իշխելու նպատակով նրան գոյության անհրաժեշտ միջոցներից (սնունդ, հագուստ, կացարան, դեղորայք) զրկելն է, սեփականության կամ ընդհանուր սեփականության իրավունքով պատկանող գույքը տնօրինելու, տիրապետելու և օգտագործելու իրավունքները ոչ իրավաչափ սահմանափակելը, անձի կրթություն ստանալու կամ աշխատանքի ընտրության ազատության իրավունքները սահմանափակելը: Բռնության դիտարկվող տեսակը

¹ ՀՀ քրեական օրենսգրքի՝ «Սույն օրենսգրքում օգտագործվող հիմնական հասկացությունները» վերտառությամբ 3-րդ հոդվածի 1-ին մասի 9-րդ կետ:

շատ տարածված է ինչպես ՀՀ-ում, այնպես էլ ԱՊՀ երկրներում, քանզի կյանքում կնոջ դերի հետ կապված դարեր շարունակ արմատացած ազգային ավանդույթներն ու սովորույթները, ազգային արժեքաբանությունը, կարծրատիպերը¹ թույլ չեն տալիս գիտակցելու և հասնելու քաղաքակրթության այն մակարդակին, որտեղ կինը՝ որպես մարդ, Սահմանադրությամբ ամրագրված բարձրագույն արժեք, կարող է լիարժեքորեն իրացնել իր սահմանադրորեն ամրագրված իրավունքներն ու ազատությունները՝ հատկապես ազատ տեղաշարժվելու, կրթություն ստանալու և աշխատանքի ազատության իրավունքների առնչությամբ:

Անտեսույր ծնողի կամ օրինական ներկայացուցչի կողմից իր խնամակալության ներքո գտնվողի կենսական անհրաժեշտ նվազագույն պայմանների (սնունդ, հագուստ, կացարան, բժշկական օգնություն և սպասարկում) դիտավորությամբ չբավարարումն է:

Օրենքի նպատակն է ապահովել ընտանիքի հատուկ պաշտպանությունը: Այն սահմանում է ընտանիքում և կենցաղում բռնության ենթարկված անձանց պաշտպանության միջոցները², **նախազգուշացումը³, անհեղափոխելի միջամտության որոշումը⁴, պաշտպանական որոշումը⁵:**

Այստեղ, մեր դիտարկմամբ, մտահոգիչ է այն, որ Օրենսդրի որդեգրած քաղաքականությունն ու նպատակը սույն իրավահարաբերությունների կարգավորման հարցում հանգում են առաջնահերթորեն ընտանիքում համերաշխության վերականգնմանը: Բնական է, որ Օրենսդիրը,

¹ Պ.Վ. Ռումյանցևան գրում է. «Բռնությունը դիտարկվում է որպես տղամարդու դոմինանտության և ագրեսիվության դրսևորում, որը ողջունվում է մշակույթում: Հայրապետական գենդերային կարգերն են ծնում բռնության իրավիճակի աղավաղված ընկալում, ձևավորում, մասնավորապես, զրհի կարգավիճակի մասին պատկերացումներ, այն մասին, որ կինն «ինքն է մեղավոր» կատարվածի համար»: **Редюк А.Н.** Домашнее насилие как угроза безопасности личности и общества. - С. 277. Актуальные проблемы формирования психологопедагогической культуры будущих специалистов 2023, УДК:31 6.6:316.362.1:364.632:364.628:159.923

² Օրենքի 5-րդ հոդվածի 1-ին մաս:

³ Օրենքի 6-րդ հոդված:

⁴ Օրենքի 7-րդ հոդված:

⁵ Օրենքի 8-րդ հոդված:

նպատակ ունենալով հնարավորինս պահպանել ընտանիքի՝ որպես հասարակության բնական ու հիմնական սոցիալական բջջի գոյությունը, կարևորություն է տվել կողմերի միջև համերաշխություն հաստատելուն ուղղված գործողություններին, որը, գտնում ենք, բավականին մեղմ է բռնություն գործադրած անձի հանդեպ և հղի հետագայում կրկին ու կրկին նույն իրավիճակների ստեղծման համար: Մեր գնահատմամբ, եթե իրավակարգավորումները սահմանեն, որ անկախ կողմերի միջև համերաշխության հաստատումից պետք է բռնություն գործադրած անձը ենթարկվի պատասխանատվության, քանզի **եթե կա բռնություն, ապա պետք է լինի այդ գործողություններին համարժեք արձագանք**, ապա վստահորեն կարող ենք նշել, որ ընտանիքում բռնությունների թիվը կտրուկ կնվազի, քանզի դրան ընդունակ անձինք ջանք կգործադրեն իրենց տիրապետելու համար՝ իմանալով համապատասխան գործողությունների բացասական իրավական հետևանքների մասին:

Այս առնչությամբ հետաքրքրաշարժ է ՀՀ ՆԳՆ ոստիկանության ՀԱԱԳՎ անչափահասների հանցավորության և ընտանեկան բռնության կանխարգելման վարչության կողմից տրամադրված՝ մինչև «Ընտանեկան և կենցաղային բռնության կանխարգելման ու ընտանեկան և կենցաղային բռնության ենթարկված անձանց պաշտպանության մասին» ՀՀ օրենքի ընդունումը՝ 2016-2017 թթ. և նշյալ օրենքի ընդունումից հետո՝ 2021-2023 թթ. ընտանիքում՝ ամուսնու կամ զուգընկերոջ կողմից կնոջ նկատմամբ կիրառված բռնության դեպքերի, սպանությունների, սույն դեպքերով քրեական վարույթների հարուցման և կարճման վիճակագրական տվյալները:

Մասնավորապես՝ ՀՀ ՆԳՆ ոստիկանության ինֆորմացիոն կենտրոնի կողմից տրամադրված տեղեկատվության՝ համաձայն՝

մինչև Օրենքի ընդունումը՝

2016 թ. ընթացքում քննվել է ընտանեկան բռնության 756 դեպք, որից

¹ ՀՀ ՆԳՆ ՀԱԱԳՎ (Ոստիկանության հասարակական անվտանգության ապահովման գլխավոր վարչություն) անչափահասների հանցավորության և ընտանեկան բռնության կանխարգելման վարչություն No 18/762, 05.06.2024 թ.:

194-ով հարուցվել է քրեական գործ, 562-ով նյութերով գործ հարուցելը մերժվել է:

Հիշյալ 756 դեպքերը կատարվել են՝

- կենսակցի կողմից – 3 դեպք,
- ամուսնու կողմից կնոջ նկատմամբ – 471 դեպք:

2016 թ. ընթացքում ՀՀ ոստիկանությունում գրանցվել է ընտանիքում կանանց սպանության 7 դեպք:

2017 թ. ընթացքում քննվել է ընտանեկան բռնության 793 դեպք, որից 196-ով հարուցվել է քրեական գործ, 597-ով նյութերով քրեական գործ հարուցելը մերժվել է:

Հիշյալ 793 դեպքերը կատարվել են՝

- կենսակցի կողմից – 1 դեպք,
- ամուսնու կողմից կնոջ նկատմամբ - 480 դեպք:

2017 թ. ընթացքում ՀՀ ոստիկանությունում գրանցվել է ընտանիքում կանանց սպանության 4 դեպք:

Օրենքի ընդունումից հետո՝

2021 թ. ընթացքում քննվել է ընտանեկան բռնության 472 դեպք, որից 101-ով հարուցվել է քրեական գործ, 371-ով նյութերով քրեական գործ հարուցելը մերժվել է:

Հիշյալ 472 դեպքերը կատարվել են՝

- ամուսնու կողմից կնոջ նկատմամբ - 310 դեպք:

2021 թ. ընթացքում ՀՀ ոստիկանությունում գրանցվել է ընտանիքում կանանց սպանության 6 դեպք:

2021 թ. մեղադրական եզրակացությամբ դատարան է ուղարկվել ընտանեկան բռնությունների վերաբերյալ 129 քրեական գործ՝ 135 անձի վերաբերյալ:

2022 թ. ընթացքում քննվել է ընտանեկան բռնության 333 դեպք, որից 138-ով հարուցվել է քրեական գործ, 195-ով նյութերով քրեական գործ հարուցելը մերժվել է:

Հիշյալ 333 դեպքերը կատարվել են՝

- կենսակցի կողմից – 1 դեպք,
- ամուսնու կողմից կնոջ նկատմամբ - 220 դեպք:

2022 թ. ընթացքում ՀՀ ոստիկանությունում գրանցվել է ընտանիքում կանանց սպանության 8 դեպք:

2023 թ. ընթացքում քննվել է ընտանեկան բռնության 508 դեպք: Նշված 508 դեպքով նախաձեռնվել է քրեական վարույթ, որից 55-ը կարճվել է:

Հիշյալ 508 դեպքերը կատարվել են՝

- կենակցի կողմից – 2 դեպք,
- ամուսնու կողմից կնոջ նկատմամբ - 267 դեպք,
- նախկին ամուսնու կողմից կնոջ նկատմամբ – 45 դեպք:

2023 թ. ընթացքում ՀՀ ոստիկանությունում գրանցվել է ընտանիքում կանանց սպանության 2 դեպք:

Վերոնշյալ վիճակագրությունը¹ փաստում է սույն ուսումնասիրության արդիականությունն ու ներկայումս գործող սույն իրավահարաբերությունները կարգավորող օրենսդրական կարգավորումների ոչ լիարժեք, ոչ կատարյալ և ոչ արդյունավետ լինելը, քանզի պատկերը այդքան էլ հուսադրող չէ, իսկ տարբերությունը ոչ ցանկալի աստիճանի տեսանելի: Այստեղ, կարող ենք փաստել, որ նման դեպքերի առնչությամբ հանրության ոչ պատշաճ արձագանքը ևս նշանակալի դեր ունի, քանզի խրախուսվում է ընտանիքում բռնության մասին լռելը, այն հնարավորինս թաքցնելը: Բռնության ենթարկված անձը, հասարակության կողմից բարոյահոգեբանական ճնշումներից և թիրախավորվելուց խուսափելով, տարիներ շարունակ զրկանքներ ու տառապանքներ կրելով, լռում է իր նկատմամբ բռնի գործողությունների կատարման մասին, քանզի հայ հասարակության լայն շերտեր (ինչպես նաև ԱՊՀ այլ երկրներում) մեղադրում են բռնության ենթարկված անձին, այլ ոչ թե բռնություն գործադրածին², որն ինչպես արդեն նշվել էր՝ կնոջ

¹ Ի գիտություն՝ ՀՀ ոստիկանության տրամադրած տեղեկատվությունը (վիճակագրությունը) տարբերվում է ՀՀ դատախազության տարեկան հաղորդումներում ամփոփված տվյալներից, քանզի մեր կողմից ՀՀ ոստիկանություն ներկայացված հարցմամբ խնդրել ենք տրամադրել վիճակագրություն միայն կանանց նկատմամբ ընտանիքում բռնության դեպքերով տվյալներ:

² «Սոյուարտն ու Սթրեյթները մշակել են Ռիչեսի բռնության եռանկյունին (վկա, զոհ

Նկատմամբ մարդկանց մեջ արմատացած կարծրատիպերի արդյունք է: Ուստի, պետության¹ կողմից պարտադիր են հասարակության իրավագիտակցության բարձրացմանը, սեռային պատկանելիությունից ելնելով խտրականության բացառմանը, սահմանադրորեն ամրագրված հիմնական իրավունքների ու ազատությունների հարգումն ապահովելուն ուղղված գործողությունների կատարումը:

Վերոնշյալ ամբողջի, այդ թվում՝ վերոնշյալ վիճակագրության ներկայացման և վերլուծության արդյունքում գտնում ենք, որ ֆիզիկական կամ սեռական բռնություն կատարելու դեպքում՝ կողմերի միջև համերաշխության հաստատման, բռնության ենթարկված անձի կողմից ներման, բողոքի չներկայացման պարագայում միևնույն է, պետք է գործողությունը կատարած անձը կրի պատասխանատվություն՝ և ոչ թե վարչական, այլ քրեական պատասխանատվություն: Այսինքն,

և բռնություն կատարող), որտեղ հանցագործն իր գործողությունների արդարացումը, օրինականությունը փնտրում է վկաների շրջանում»: (Stewart, J. and Strathern, A. (2002) *Violence: Theory and Ethnography*. New York and London: Continuum Publishing for Athlone Press), *Violence and Society* By Larry Ray, 08/06/2012, file:///C:/Users/PC-3/Downloads/Violence_and_Society.pdf

¹ «Բռնության և պետության վերաբերյալ ֆեմինիստական ուսումնասիրությունները վաղ ավանդույթ ունեն (Elman, 1996; Hearn, 1998; MacKinnon, 1989; Walby, 1986)՝ մարտահրավեր նետելով պետության համընդհանուր բարեկեցության և դրա նկատմամբ կանանց վերաբերմունքի վերաբերյալ մեր պատկերացումներին: Առավել ակնառու մոտեցումներից մեկը Մակքինոնի մոտեցումն է (1989), որը պնդում է, որ պետությունն ինքնին հայրապետական է՝ շնորհիվ տղամարդկանց գերակայության և բռնության: Այնուամենայնիվ, բռնությունը դեռևս ամբողջությամբ չի դիտարկվում հիմնական սոցիալական տեսության կողմից, իսկ բռնության դերը, որպես սոցիալական շերտավորման աղբյուր համընդհանուր բարեկեցության պետությունների ներսում և նրանց միջև, լավ ուսումնասիրված չէ: Գենդերային բռնության դեպքում սոցիալական ապահովության միջոցառումները դիտարկելիս հետևանքներն առաջին հերթին այն են, որ կարելի է չնկատել նույն սոցիալական ապահովության ռեժիմների և գենդերային ռեժիմների միջև առկա առավել էական տարբերությունները, քան որոնք սովորաբար ենթադրվում են: (Lister, 2009); Pringle, 2005), և երկրորդ, այն է, որ սոցիալական ապահովության այն ռեժիմները, որոնք համարվում էին կանանց համար բարենպաստ, կարող են բոլորովին էլ բարենպաստ չլինել կանանց համար:»: *States of violence: Exploring welfare state regimes as violence regimes by developing a violence regimes index*, 15.04.2021, Sofia Strid, Anne Laure Humbert, Jeff Hearn, Dag Balkmar, <https://doi.org/10.1177/09589287211002370>

Ֆիզիկական կամ սեռական բռնության պարագայում կողմերի միջև համերաշխության հաստատումը չպետք է հիմք հանդիսանա պատասխանատվությունից խուսափելու համար և *սահմանվի պարտադիր քրեական պատասխանատվության ենթարկում*:

Ինչ վերաբերում է հենց քրեական պատասխանատվությանը, ապա հարկ է արձանագրել, որ 01.07.1998 թ. ընդունված և 01.07.2022 թ. ուժը կորցրած ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 183-րդ հոդվածը՝ սահմանելով տուժողի բողոքի հիման վրա հարուցվող հանցագործությունների վերաբերյալ քրեական գործերը (մասնավոր հետապնդման), նույն հոդվածի 4-րդ մասում՝ նշում էր, որ անկախ տուժողի կողմից բողոք ներկայացնելուց՝ **դատախազն իրավասու է հարուցելու քրեական գործ** ընտանիքում բռնության դեպքերում, եթե անձն իր անօգնական վիճակի կամ ենթադրյալ հանցանք կատարողից կախվածության մեջ լինելու փաստի ուժով չի կարող պաշտպանել իր իրավաչափ շահերը և այդ դեպքում քրեական գործը հարուցվում և քննվում է սույն օրենսգրքով սահմանված ընդհանուր կարգով, և տուժողի ու մեղադրյալի հաշտության դեպքում քրեական հետապնդումը չի դադարեցվում²: Հետագայում, 30.06.2021 թ. ընդունված³ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի ներկայումս գործող խմբագրությամբ՝ «Քրեական հետապնդումն իրականացնելու ձևերը» վերտառությամբ 11-րդ հոդվածի 4-րդ մասի համաձայն՝ «անկախ քրեական հայց ներկայացնելուց կամ քրեական հայցից հրաժարվելուց՝ **դատախազի նախաձեռնությամբ քրեական հետապնդումն իրականացվում է հանրային կարգով** 1) ընդանիքում բռնության հատկանիշներով հանցանքներով, 2) Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսգրքի 15-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված հանցանքներով,

¹ «ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում լրացում կատարելու մասին» ՀՀ ՀՕ-325-Ն օրենքով՝ ընդունված 13.12.2017 թ., 183-րդ հոդվածը լրացվեց 4-րդ մասով, / սույն խմբագրությամբ օրենսգիրքն ուժը կորցրել է:

² 01.07.1998 թ. ընդունված ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 183-րդ հոդվածի 4-րդ մաս /ուժը կորցրել է/:

³ Սույն օրենսգիրքն ուժի մեջ է մտել 01.07.2022 թ., ՀՕ-306-Ն:

Եթե անձն իր անօգնական վիճակի կամ ենթադրյալ վնաս պատճառողից կախվածության մեջ լինելու փաստի ուժով չի կարող պաշտպանել իր իրավաչափ շահերը»¹: Օրենսդիրն այս ձևակերպմամբ քրեական գործի հարուցումը նշյալ երկու հանգամանքների առկայության պարագայում՝ հանրային կարգով դատախազի նախաձեռնությամբ պարտադիր քրեական հետապնդման գործերի շարքին է դասել, որը նախորդ խմբագրությամբ թողնված էր դատախազի հայեցողությանը և չէր կրում պարտադիր բնույթ:

Վերոնշյալ օրենսդրական փոփոխությունը ուսումնասիրության առարկա իրավահարաբերությունների կարգավորմանն ուղղված արդյունավետ երաշխիք է կանանց՝ սահմանադրական իրավունքների ու ազատությունների պաշտպանության՝ հանրային հետապնդման գործերի դասման առնչությամբ, որն առավել սթափեցնող գործոն է հանդիսանում բռնություն կիրառելուն ունակ անձանց, ինչպես նաև իրավապահ մարմինների՝ օրենսդրությամբ իրենց վերապահված գործառույթների իրականացման համար:

Կրկին անդրադառնալով «Ընտանեկան և կենցաղային բռնության կանխարգելման ու ընտանեկան և կենցաղային բռնության ենթարկված անձանց պաշտպանության մասին» ՀՀ օրենքով սահմանված՝ ընտանիքում և կենցաղում բռնության ենթարկված անձանց պաշտպանության միջոցներին՝ հարկ ենք համարում արձանագրել, որ թեև պաշտպանության թվարկյալ միջոցների տեսակները միտված են ընտանիքում բռնության կանխարգելման, բռնության ենթարկվածների անվտանգության, նրանց իրավունքների և օրինական շահերի ապահովմանը, ինչպես նաև ընտանիքում համերաշխության վերականգնմանը նպաստելուն, սակայն այսօր դատական պրակտիկայի ուսումնասիրությունից պարզ է դառնում, որ վարչարարություն իրականացնող պաշտոնատար անձի կողմից թերի վարչարարության իրականացման պատճառով դատական բողոքարկման փուլում դատական կարգով վերացվում են բռնության կանխարգելմանն ուղղված որոշումները, այն պայմաններում, երբ

¹ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգիրք, 11-րդ հոդվածի 4-րդ մաս:

ողջամիտ կասկած է մնում առ այն, որ տվյալ դեպքով իրապես տեղի է ունեցել բռնություն կնոջ նկատմամբ:

Արդյունքում, ողջամիտ կասկածի առկայությամբ ունենում ենք բռնության ենթարկված կին և պատասխանատվության չենթարկվող բռնարար: Այս ոլորտում խնդիրները բազմաթիվ են՝ սկսած վարչարարական և դատավարական իրավակարգավորումների ոչ լիարժեք, թերի լինելուց, վերջացրած՝ վարչարարություն իրականացնող պաշտոնատար անձանց ոչ պրոֆեսիոնալ և դատավարություն իրականացնող դատարանի՝ տվյալ ոլորտի նեղ մասնագիտական չվերապատրաստված լինելու արդյունք:

Մասնավորապես՝ որոշ դատական գործերի այնպիսի օրինակներ, որոնցում բռնության կանխարգելմանն ուղղված որոշումները վերացվել են ոչ այն հիմքով, որ բռնություն իրապես տեղի չի ունեցել: Այդ բոլոր դեպքերը վերաբերում են թե՛ այդպիսի որոշումներ կայացնողների ոչ պրոֆեսիոնալ գործելուն, թե՛ օրենսդրական բացերին և թերություններին:

ՎԴ/6546/05/24¹ վարչական գործով դատարանն արձանագրել է վարչական մարմնի թերի վարչարարության իրականացման փաստը, որի արդյունքում ենթադրյալ բռնության դեպքի առնչությամբ ընդունված անհետաձգելի միջամտության որոշումը ճանաչվել է ոչ իրավաչափ: Ստացվում է, որ բացառապես վարչական մարմնի թերի վարչարարության հետևանքով բռնության դեպքը մնում է չկանխարգելված, և դատական պրակտիկայի ուսումնասիրությունը վկայում է բազմաթիվ նմանատիպ գործերի մասին:

ՎԴ/7102/05/24² վարչական գործով դատարանն արձանագրել է, որ վարչական մարմինը վարչական վարույթը պատշաճ չի կատարել՝ չի ապահովել փաստական հանգամանքների բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ ըննարկումը՝ չի բացահայտել գործի բոլոր, այդ թվում՝ վարույթի մասնակիցների օգտին առկա հանգամանքները:

¹ ՎԴ/6546/05/24 վարչական գործով 09.06.2024 թ. կայացված վճիռ, https://datalex.am:443/?app=AppCaseSearch&case_id=38562071809999842

² ՎԴ/7102/05/24 վարչական գործով 21.06.2024 թ. կայացված վճիռ, https://datalex.am:443/?app=AppCaseSearch&case_id=38562071810000563

ՎԴ/9154/05/24¹ վարչական գործի առնչությամբ անհրաժեշտ ենք համարում արձանագրել, որ դատարանը վերացնում է ոստիկանության կողմից ընդունված անհետաձգելի միջամտության վարչական ակտը, պատճառաբանելով, որ «...վարչական մարմինը չի ապահովել փաստական հանգամանքների բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ քննարկում, հաշվի է առել միայն վարույթի մեկ մասնակցի օգտին առկա հանգամանքները՝ չբացահայտելով գործի բոլոր հանգամանքները: Վարչական վարույթի ընթացքում ձեռք բերելով հակասական տեղեկություններ՝ պատասխանող վարչական մարմինը դրանց մի մասը արժանահավատ է համարել՝ քննարկման առարկա չդարձնելով վարույթի մյուս մասնակցի օգտին առկա տեղեկությունները»: Դատարանը, սակայն, որևէ անդրադարձ չի կատարել այն հանգամանքին, որ ենթադրյալ բռնության ենթարկված կինը ոստիկանության կողմից արձանագրություն կազմելու հարցման ժամանակ ներկայացրել է կատարվածը և պատմել նաև նախկինում տեղի ունեցած բռնի գործողությունների մասին, հավելել, որ ամոթի և երեխաների պատճառով չի դիմել ոստիկանություն, սակայն դատարանում հերքել է բռնության դեպքերը, մինչդեռ գտնում ենք, որ դատարանը տվյալ ոլորտի առանձնահատկության հաշվառմամբ պետք է առաջնահերթ քննության առարկա դարձներ և բացահայտեր բոլոր այն շարժառիթները, որոնք դրդել են երրորդ անձին վարույթում և դատարանում իրարամերժ բացատրություններ տալու համար: Մասնավորապես՝ եթե դատարանը հիմք է ընդունել ենթադրյալ բռնության ենթարկվածի դատարանում տված բացատրությունը, ապա առնվազն պետք է բացահայտեր վարույթում տվյալ անձի հակառակի վերաբերյալ տված բացատրության շարժառիթներն ու նպատակը: Այստեղ կարող են լինել բազում խնդիրներ՝ ընդհուպ մինչև ֆիզիկական կամ հոգեբանական բռնության՝ դատարանում բացատրություն տալուն հարկադրելուն դեպքի առկայություն:

Հաջորդ խնդիրը տվյալ ոլորտում, որին ցանկանում ենք ուշադրություն դարձնել, այն է, որ կանանց սեռային պատկանելիության հետ

¹ ՎԴ/9154/05/24 վարչական գործով 04.08.2024 թ. կայացված վճիռ, https://datalex.am:443/?app=AppCaseSearch&case_id=38562071810003164

կապված հարցերի կարգավորումը, որպիսիք են կնոջ նկատմամբ բռնության բոլոր տեսակների կիրառումը՝ հատկապես ֆիզիկական և սեռական բռնության, հղիության՝ այդ թվում հղիության ընդհատման արգելքի կամ թույլատրելիության, վերարտադրողական օժանդակ տեխնոլոգիաների կիրառելիության, փոխնակ մայրության հետ կապված հարցերը սահմանվում են Օրենսդրի կողմից, որի կազմում *կանանց պատգամավորական ներկայացուցչության* հստակ տոկոսային շեմ ամրագրված չէ՝ փաստացի որոշվում է տղամարդկանց զգալի մեծամասնության՝ սույն հարցերի շուրջ ունեցած ընդհանրական պատկերացումների, ներքին համոզմունքների և կարծիքի արդյունքում¹։ Ուստի՝ առաջարկվում է **մարմնի/հանձնաժողովի ստեղծում** բաղկացած ինչպես հանրային կյանքի տարբեր ոլորտներում նշանակալից դերակատարում և հեղինակություն ունեցող կանանցից, այնպես էլ հասարակության տարբեր շերտերի (կրթված) զանգվածներից ընտրված կին քաղաքացիներից, որը կանանց սեռային պատկանելիությամբ պայմանավորված հարցերի իրավական կարգավորումների ընդունման հարցում կունենա ուղղորդման իրավասություն։ Այսինքն, մինչ Օրենսդրին օրենսդրական փաթեթի ներկայացումը, սույն հարցերի վերաբերյալ բացասական կամ դրական *Եզրակացություն* պետք է տրվի վերոնշյալ մարմնի/հանձնաժողովի կողմից «*Մարդու իրավունքների պաշտպանության և հանրային հարցերի մշտական հանձնաժողովին*», քանզի **բնությամբ տղամարդիկ ի զորու չեն հասկանալու և ընկալելու նշված և բազմաթիվ նմանատիպ այլ հարցերի վերաբերյալ իրատեսական պատկերը (ֆիզիկական և զգացմունքային առանձնահատկությունները հաշվի առնելով) և չեն կարող սահմանել այնպիսի իրավական չափանիշներ, որոնք գործնականում երաշխիք կհանդիսանան կանանց կյանքի տարբեր ոլորտներում՝**

¹ Տե՛ս ՀՀ Ընտրական օրենսգիրք սահմանադրական օրենքի 100-րդ հոդվածը, որի համաձայն «խմբակցության որևէ սեռի ներկայացուցիչների թիվը նվազում է և արդյունքում ցածր է լինելու 25 տոկոսից, ապա տրվում է այդ կուսակցության ընտրական ցուցակի առաջին մասի նվազ ներկայացված սեռի հաջորդ թեկնածուին, եթե կա», որը կանանց համար վերոնշյալ կարևորագույն հարցերը կարգավորող դրույթների ընդունման համար նվազագույն մասնակցություն է ապահովում, ինչը, մեր կարծիքով, անթույլատրելի է։

անվտանգության և պաշտպանության, որպես հասարակության լիիրավ անդամի ապահովման համար:

Ընտանեկան բռնության մասին իրավական կարգավորումներ առկա են հետևյալ ԱՊՀ անդամ պետություններում՝ Ղրղզստան¹, Ուզբեկստան², Տաջիկստան³, Բելառուս⁴, Ղազախստան⁵: Ինչվերաբերում է Ռուսաստանի Դաշնությանը (այսուհետ՝ ՌԴ), ապա գտնում ենք, որ անհրաժեշտ է այն ներկայացնել առավել մանրամասնորեն:

Ընտանեկան բռնության գործերը ՌԴ-ում քննվում են ՌԴ Քրեական օրենսգրքի և ՌԴ ՎԻՎ համապատասխան ընդհանուր դրույթներով, քանզի մինչ օրս ՌԴ-ում ընտանեկան բռնության մասին օրենք չի ընդունվել: Ներկայիս կարգավորումների համաձայն՝ ծեծը հարազատ

¹ Закон Кыргызской Республики от 27.04.2017 г. № 63 “Об охране и защите от семейного насилия”.

² Закон Республики Узбекистан от 02.09.2019 г. № ЗРУ-561 “О защите женщин от притеснения и насилия”.

³ Закон Республики Таджикистан от 19.03.2013 г. № 954 “О предупреждении насилия в семье”.

⁴ *Բելառուսում* չի գործում ընտանիքում բռնության մասին առանձին օրենք, միայն կա անդրադարձ ընտանեկան բռնության կանխարգելման միջոցառումների վերաբերյալ իրավախախտումների կանխարգելման մասին օրենքի մեկ հոդվածում, որը չի ներառում որևէ անհապաղ միջամտության ակտ իրավապահ մարմինների կողմից, այլ նախատեսում է օգնության տարբեր հնարավորություններ տուժած անձանց, և բռնություն իրականացրած անձանց պատասխանատվության մասով միայն իրավապահ մարմինների աշխատակիցները բացատրում են տուժած անձանց իրենց իրավունքները՝ քրեական գործի հարուցման կամ վարչական իրավախախտման դիմումների ներկայացման վերաբերյալ: Закон Республики Беларусь 04.01. 2014 г. № 122-3 “Об основах деятельности по профилактике правонарушений”, статья 17.

⁵ *Ղազախստանում* ընտանեկան բռնությունը ապաքրեականացվել էր 2017 թ. և նախատեսում էր վարչական պատասխանատվություն, սակայն 2024 թ. ընտանեկան բռնության իրականացման համար պատիժը խստացվեց օրենսդրական փոփոխությունների արդյունքում, այսուհետ բռնություն կատարած անձն ենթարկվելու է քրեական պատասխանատվության: Законом Республики Казахстан от 15.04.2024 г. № 72-VIII ЗРК “О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам обеспечения прав женщин и безопасности детей” были внесены изменения в следующие акты: Кодекс Республики Казахстан от 26.12. 2011 г. “О браке (супружестве) и семье”, Уголовный кодекс Республики Казахстан от 03.07.2014 г., Закон Республики Казахстан от 04.12.2009 г. “О профилактике бытового насилия”.

մարդկանց նկատմամբ համարվում է վարչական իրավախախտում, եթե գործողությունները կատարվել են առաջին անգամ (ապաքրեականացվել է 03.07.2016 թ.¹), իսկ առողջությանը թեթև վնաս պատճառելու քրեական գործերը մասնավոր հետապնդման գործերի շարքին են պատկանում², այսինքն բռնության ենթարկված կինն ինքը պետք է ապացուցման ողջ բեռը կրի և ներկայացնի մեղադրանքը հաշտարար դատարան: Այսպիսով ստացվում է մի իրավիճակ, երբ բռնություն գործադրած անձը, ընդամենը 5-30 հազար ռուբլի վարչական տուգանք վճարելով³, համարվում է իր կատարած գործողությունների համար պատասխանատվության ենթարկված, որն անթույլատրելի է՝ կնոջը պատճառած տառապանքի դիմաց:

Ընտանեկան բռնության ապաքրեականացման կողմնակիցները նշում են, որ այս փոփոխությունից հետո վիճակագրության համաձայն՝ ծեծի դիմաց վարչական պատասխանատվության ենթարկման դեպքերը մի քանի անգամ աճել են, որը պայմանավորված է իրավապահ մարմինների, դատական համակարգի և ընտանիքում բռնության կանխարգելիչ միջոցներ ձեռնարկող կազմակերպությունների գործունեության փոփոխությունից, քանզի մինչ այդ, երբ նման բռնությունը քրեական պատասխանատվություն էր նախատեսում, իրավապահ մարմինների աշխատակիցները՝ ոստիկանները, դատախազը հիմնականում նպաստում էին կողմերի հաշտեցմանը և գործն այդպես էլ չէր հասնում դատարան, կամ կողմերը մինչև դատարան գործի հասնելը հաշտվում էին, և ոստիկանի համար սույն գործով կատարած աշխատանքը չէր ներառվում հաշվետվության մեջ՝ որպես ավարտին հասցված բացահայտված գործ, այդ իսկ պատճառով իրավապահ մարմինները

¹ Федеральный закон “О внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации в связи с принятием Федерального закона «О внесении изменений в Уголовный кодекс Российской Федерации и Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации по вопросам совершенствования оснований и порядка освобождения от уголовной ответственности» от 03.07.2016 г. N 326-ФЗ.

² Уголовно-процессуальный кодекс РФ от 18.12.2001 г. N 174-ФЗ, статья 20-ая.

³ «(...)կամ 10-15 օր վարչական ձերբակալություն, կամ 60-120 ժամ պարտադիր աշխատանքի կատարում»: / ՌԴ ՎԻՎ օրենսգրքի 6.1.1 հոդված:

շահագրգռված չէին մասնավոր հետապնդման գործերին ընթացք տալուն: Իսկ այժմ վարչական պատասխանատվության ենթարկելու դիմումները միանշանակ ընդունվում են, քանզի իրավախախտման վերաբերյալ կազմված արձանագրությունները կատարված աշխատանքի բարձր ցուցանիշ են ապահովում: Այստեղ, կարծում ենք, միակ մխիթարող հանգամանքը ՌԴ ՎԻՎ-ի համաձայն¹ տուժածի կողմից դիմումը ետ վերցնելու անհնարինությունն է: Այս կարգավորման կողմնակիցները նաև շեշտում են, որ բռնություն կիրառած անձին քրեական պատասխանատվության ենթարկելով՝ խաթարվում են ընտանեկան շուտափույթ համերաշխության հասնելուն ուղղված գործողությունները, մեծ հոգեբանական ճնշում է ընտանիքում երեխաների համար ծնողի հետ չտեսնվելը, որն արդյունքում անհամաչափ բացասական հետևանք է առաջացնում հենց ընտանիքի համար: Դատարանները, իրավապահ մարմինները, սոցիալական աջակցություն տրամադրող աշխատակիցներն այս կարգավորման առկայությամբ առավել շահագրգռված են հետապնդելու բռնություն կիրառած անձին, քանզի այժմ նրանք չեն կրում պատասխանատվություն ընտանեկան պատմության մեջ դատվածության գրանցումներ կատարելու համար և ունեն ավելի մեծ հնարավորություններ բռնություն կիրառողին պատժելու:

Վերոնշյալ ասպեկտներից և որևէ մեկի հետ մենք համամիտ չենք, քանզի կարծում ենք, որ ապաքրեականացումը ծնում է վախի կորուստ բռնություն կիրառած անձի մոտ՝ իր գործողությունների համար համաչափ պատիժ չկրելու պարագայում, հատկապես երբ բռնություն կիրառած անձը ֆինանսապես ապահովված է, և նրա համար գումարի վճարումը որևէ խնդիր չի առաջացնում, իսկ հակառակ դեպքում դա վատթարացնում է կրկին տուժողի վիճակը, քանզի գումարը վճարվում է ընտանեկան բյուջեից:

¹ Ուսումնասիրելով ՌԴ ՎԻՎ օրենսգիրքը՝ կարող ենք արձանագրել, որ այն չի նախատեսում վարչական իրավախախտման վերաբերյալ ներկայացված դիմումը ետ վերցնելու հնարավորություն, ավելին՝ այն նաև չի նախատեսում իրավադրույթներ, համաձայն որոնց հնարավոր է դադարեցնել վարչական իրավախախտման վերաբերյալ գործի քննությունը կողմերի հաշտության գալու դեպքում: Միայն հնարավոր է մեղմել վարչական պատասխանատվությունը, եթե կողմերի ներկայացված հանգամանքները համարվեն մեղմացուցիչ՝ ՌԴ ՎԻՎ օրենսգրքի 4.2-րդ հոդվածի համաձայն:

ՆԳՆ Բառնաուլի իրավաբանական ինստիտուտի աշխատակից Անդրեյ Գայդուկովը, հղում կատարելով ՌԴ ՆԳՆ Գլխավոր տեղեկատվական-վերլուծական կենտրոնի տրամադրած տեղեկություններին, «ՌԴ ՆԳՆ գիտական հարթակ» ամսագրում¹ տպագրված իր հոդվածում ներկայացրել է ընտանեկան բռնության դեպքերի վիճակագրություն, համաձայն որի՝ «2021 թ. զուգընկերների կամ մոտ հարազատների կողմից սպանվել է 448 կին, 2022 թ.» 447: Նույն թվականներին 2363 կնոջ պատճառով են ծանր մարմնական վնասվածքներ, 5073 դեպքերում առողջությանը պատճառվել է միջին ծանրության վնաս, 8759 դեպքերում՝ թեթև վնաս: 2021 թ. արձանագրվել է խոշտանգման 1474 դեպք, 2022 թ.» 1189 դեպք:

ՌԴ ՆԳՆ Գլխավոր տեղեկատվական-վերլուծական կենտրոնի տվյալների համաձայն՝ 2021 թ. ոստիկաններն արձանագրել են ընտանիքում բռնության կիրառման վարչական իրավախախտումների 167525 դեպք, որոնցից ամենատարածվածը ծեծն է: 2022 թ. ընտանեկան բռնության հետ կապված արձանագրվել է 158049 վարչական իրավախախտման դեպք: Կանանց նկատմամբ սպանության սպառնալիքների վերաբերյալ 2021 թ. արձանագրվել է 21141 դեպք, 2022 թ.» 18224: Ընտանիքում բռնություն կիրառած անձանց 80%-ը տղամարդիկ են, 76%-ը բռնի գործողությունների կատարման պահին եղել են ակտիվ ազդեցության տակ: 2021-2022 թթ. ընտանեկան բռնության արդյունքում ՌԴ-ում սպանվել է 895 կին: Նույն թվականներին ոստիկանությունն արձանագրել է ընտանեկան բռնության հետ կապված ավելի քան 300000 վարչական իրավախախտում: 2023 թ. վերաբերյալ վիճակագրություն վերոհիշյալ գիտական ամսագրի հոդվածում ներկայացված չէ, սակայն հոդվածի հեղինակը նշում է, որ իրավիճակը շարունակում է «կայուն լարված մնալ»²:

¹ Научный портал МВД России № 1(65) 2024, © ФГКУ «ВНИИ МВД России», 2024, <https://media.mvd.ru/files/embed/5580423>

² Главный информационно-аналитический центр МВД РФ, https://xn--b1aew.xn--p1ai/mvd/structure1/Centri/Glavnij_informacionno_analiticheskij_cen

Վերոնշյալի համակարգային վերլուծության արդյունքում գալիս ենք այն համոզման, որ այսօր ՌԴ-ում ընտանիքում բռնության մասին օրենքի ընդունումը պարտադիր բնույթ է կրում և քաղաքակիրթ հասարակությունը պետք է նախաձեռնի նման օրենսդրական նախագիծը շրջանառության մեջ դրվելուն ուղղված համապատասխան գործողություններ: Ընտանեկան բռնությունը քրեականացնելու հետ մեկտեղ անհրաժեշտ ենք գտնում այն որակել **հանրային հետապնդման ենթակա հանցագործությունների շարքում, քանզի դա մասնավոր ներընտանեկան խնդիր չպետք է դիտարկվի, պետությունը պետք է կատարի իր պոզիտիվ պարտականությունը՝ ապահովելու յուրաքանչյուր անձի, այստեղ հատկապես կնոջ՝ ֆիզիկապես և հոգեպես առողջ ապրելու անվտանգությունն ու պաշտպանությունը:**

3. ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ

Սույն խնդիրն արմատախիլ կարող է արվել կնոջ նկատմամբ հանրության բարոյահոգեբանական վերաբերմունքի հիմնովին փոփոխությունից զատ, բնականաբար, իրավական համապատասխան կարգավորումների առկայության պարագայում, այսինքն կանանց նկատմամբ «բռնություն» եզրույթով բացատրվող գործողությունների կատարման դեպքում պատշաճ պատասխանատվության ենթարկմամբ: Վստահաբար կարող ենք ասել, որ հանցագործությունների զգալի մասի շարունակական բնույթ կրելը մեր կյանքում այդ արարքների՝ ոչ պատշաճ կամ ոչ արդյունավետ օրենսդրական կարգավորումների կամ դրանց կիրառման արդյունք են, քանզի **հասանելի պատասխանատվությունից վախի բացակայությունն ու ամենաթողությունն են ծնում բռնություն,** իսկ հանցանքին ոչ համաչափ պատասխանատվության սահմանումը չի կարող բերել սույնի վիճակագրության ռեալ փոփոխությունների: Վերոնշյալի առնչությամբ ցանկանում ենք Ձեր ուշադրությունը հրավիրել սերբ նկարչուհի Մարինա Աբրամովիչի կողմից անցկացրած փորձին, որին կարող եք ծանոթանալ ստորև ներկայացված հղումով¹, որը ևս մեկ

¹ <https://fit4brain.com/11322>

անգամ փաստում է մարդկանց՝ բռնություն կիրառելուն հակվածության մասին՝ համապատասխան իրավական պատասխանատվության բացակայության դեպքում:

Լիահույս ենք, որ այս հոդվածն ընթերցողների մոտ մտահոգություն առաջացրեց մատնանշված հիմնախնդիրների, դրանց շուտափույթ վերացման, ինչպես նաև գործող իրավակարգավորումների վերանայման և համապատասխան փոփոխությունների կատարման անհրաժեշտության վերաբերյալ:

Հ.Գ. Սույն ուսումնասիրման շարժառիթ հանդիսացավ Սալտանատ Նուկենովնայի ողբերգալի պատմությունը, ով իր քաղաքացիական ամուսնու՝ Կուանդըլ Բիշիմբակի (Ղազախստանի ազգային էկոնոմիկայի նախկին նախարար) կողմից 09.11.2023 թ. առանձնակի դաժանությամբ ծեծի ենթարկվելով, սպանվել է: Այս դատական գործը հանրային մեծ հնչեղություն ստացավ, սակայն ամենակարևոր արձանագրումն այն է, որ տվյալ գործի շրջանակներում ընտանիքում բռնության մասին օրենքի բացակայության նկատմամբ հանրային մեծ դժգոհության ու բռնության քննադատման, հանրային լայն զանգվածների պահանջի արդյունքում՝ Ղազախստանի Հանրապետության Նախագահ Կասիմ-ժոմարտ Տոկանն ստորագրեց ընտանիքում բռնության քրեականացման օրենսդրական փոփոխությունների մասին օրենքը:

Օգտագործված նորմատիվ իրավական ակտերի և գրականության ցանկ

Նորմատիվ իրավական ակտեր

1. ՀՀ Սահմանադրություն՝ ընդունված 06.12.2015 թ. հանրաքվեով / ՀՀՊՏ 2015.12.21:

2. «Ընտանեկան և կենցաղային բռնության կանխարգելման ու ընտանեկան և կենցաղային բռնության ենթարկված անձանց պաշտպանության մասին» ՀՀ օրենք՝ ընդունված 13.12.2017 թ. / ՀՕ-320-Ն / (ՀՀՊՏ 2017.12.30/83(1358).1 Հոդ. 1347.1):

3. ՀՀ քրեական օրենսգիրք՝ ընդունված 05.05.2021 թ. / ՀՕ-199-Ն / (2021.05.17-2021.05.30):

4. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգիրք՝ ընդունված 30.06.2021 թ. / ՀՕ-306-Ն / (2021.07.26-2021.08.08):

5. Declaration on the Elimination of Violence against Women 20.12.1993 adopted by the General Assembly resolution 48/104, <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/declaration-elimination-violence-against-women>

6. The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW), adopted in 1979 by the UN General Assembly, <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-elimination-all-forms-discrimination-against-women>

7. The Committee on the Elimination of Discrimination against Women. General Recommendation No. 19, 1992,

<https://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/recommendations/recomm.htm>

8. General recommendation No. 35 (2017) on gender-based violence against women, updating general recommendation No. 19 (1992).

9. Committee on the Elimination of Discrimination against Women, <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/cedaw>

10. Global and regional estimates of violence against women: prevalence and health effects of intimate partner violence and non-partner sexual violence, Executive summary, WHO/RHR/HRP/13.06 © World Health Organization 2013, www.who.int

11. Violence against women Prevalence Estimates, 2018. Global, regional and national prevalence estimates for intimate partner violence against women and global and regional prevalence estimates for non-partner sexual violence against women. WHO: Geneva, 2021, ISBN:9789240022256

<https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/341337/9789240022256-eng.pdf?sequence=1>

12. Закон Кыргызской Республики от 27.04.2017 г. № 63 “Об охране и защите от семейного насилия”.

ՍԱՀՄԱՆԱՐԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ
◆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ
◆ 4(16)2024

13. Закон Республики Узбекистан от 02.09.2019 г. № ЗРУ-561 “О защите женщин от притеснения и насилия”.

14. Закон Республики Таджикистан от 19.03.2013 г. № 954 “О предупреждении насилия в семье”.

15. Закон Республики Беларусь 04.01. 2014 г. № 122-3 “Об основах деятельности по профилактике правонарушений”.

16. Закон Республики Казахстан от 15.04.2024 г. № 72-VIII ЗРК “О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам обеспечения прав женщин и безопасности детей”.

17. Федеральный закон “О внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации в связи с принятием Федерального закона “О внесении изменений в Уголовный кодекс Российской Федерации и Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации по вопросам совершенствования оснований и порядка освобождения от уголовной ответственности” от 03.07.2016 г. N 326-ФЗ.

18. Кодекс Российской Федерации об административных правонарушениях от 30.12.2001 г. N 195-ФЗ.

19. Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации от 18.12.2001 г. N 174-ФЗ.

Գիտական գրականություն

1. **Редюк А.Н.** Домашнее насилие как угроза безопасности личности и общества. Актуальные проблемы формирования психолого-педагогической культуры будущих специалистов 2023, УДК:316.6:316.362.1:364.632:364.62 8:159.923

2. Насилие в отношении женщин: мировые тенденции. **Т.К. Ростовская, Н.А. Безвербная** DOI:10.21064/WinRS.2020.2.8 // Женщина в российском обществе. 2020. № 2.

3. Global rise in gender-based violence against women and girls during COVID-19 lockdown: An insight from Africa. 07 May 2023, Linus Oluchukwu Akudolu, Charles N. Okolie, Edward Ajanwachukwu Okoro, Bright E. Nwamuo,

Ifeanyi Okeke^{ORCID Icon}, Stephen Aigbonoga, Vitalis C. Ugwu, Ernest Osuchukwu^{ORCID Icon}, Vincent Anyika & Esther Ogbu, <https://doi.org/10.1080/23311983.2023.2188772>

4. Violence and Society By Larry Ray, 08/06/2012, file:///C:/Users/PC-3/Downloads/Violence_and_Society.pdf

5. States of violence: Exploring welfare state regimes as violence regimes by developing a violence regimes index, 15.04.2021, Sofia Strid, Anne Laure Humbert, Jeff Hearn, Dag Balkmar, <https://doi.org/10.1177/09589287211002370>

Դատական գործեր

1. ՍԴՈ-1340 որոշում, 2017 թ. հունվարի 3:

2. ՎԴ/6546/05/24 վարչական գործով 09.06.2024 թ. կայացված վճիռ, https://datalex.am:443/?app=AppCaseSearch&case_id=38562071809999842

3. ՎԴ/7102/05/24 վարչական գործով 21.06.2024 թ. կայացված վճիռ, https://datalex.am:443/?app=AppCaseSearch&case_id=38562071810000563

4. ՎԴ/9154/05/24 վարչական գործով 04.08.2024 թ. կայացված վճիռ, https://datalex.am:443/?app=AppCaseSearch&case_id=38562071810003164

5. CASE OF BEYELER v. ITALY, Application no. 33202/96, 05.01.2000, §98, §107:

6. CASE OF SPORRONG AND LONNROTH v. SWEDEN, Application no. 7151/75; 7152/75, 23.09.1982, §61, §69:

Վիճակագրական տեղեկատվություն

1. ՀՀ գլխավոր դատախազության Կազմակերպական-վերահսկողական և իրավական ապահովման վարչության դատախազի տրամադրած տեղեկատվություն No 20.5/20.5/11613-2024, 24.06.2024 թ.:

2. ՀՀ ՆԳՆ ՀԱԱԳՎ (Ոստիկանության հասարակական անվտանգության ապահովման գլխավոր վարչություն) անչափահասների հանցավորության և ընտանեկան բռնության կանխարգելման վարչություն No 18/762, 05.06.2024 թ.:

3. ՀՀ դատախազության գործունեության մասին տարեկան հաղորդումներ Ազգային ժողովին, <https://www.prosecutor.am/dynamicWebPages/report>

НЕКОТОРЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПРАВОВЫХ МЕХАНИЗМОВ ЗАЩИТЫ ЖЕНЩИН ОТ НАСИЛИЯ

Аннотация

Данная статья посвящена анализу регулирований, направленных на предотвращение насилия в отношении женщин, выявлению в них существующих пробелов, отсутствия должной реакции со стороны общественности, видов насилия и предусмотренных за них мер ответственности, а также оценки влияния перечисленных основных проблем в контексте физического и психического здоровья женщин. Чётко указана необходимость привлечения к публичному уголовному преследованию по делам о домашнем насилии, поскольку оно не должно рассматриваться как частная внутрисемейная проблема, а государство должно выполнять свою позитивную обязанность по обеспечению безопасности и защиты каждого человека, особенно женщин – жить физически и психически здоровой.

В данной статье представлены сведения, относящиеся к статистическим данным, связанным со случаями насилия в семье в отношении женщин со стороны мужа или партнера, убийств, возбуждения и прекращения уголовных дел по таким делам, Управлением по предупреждению подростковой преступности и семейного насилия МВД РА, до принятия Закона РА «О предотвращении семейного и бытового насилия и защите лиц, подвергшихся семейному и бытовому насилию», за период 2016-2017 гг. и после принятия указанного закона, период 2021-2023 гг., а также судебная практика судебного обжалования решений о вмешательстве, принятых с применением вышеупомянутого закона, которые доказывают актуальность и важность данного исследования, несовершенство и неэффективность действующих правовых регулирований.

Ключевые слова: насилие в отношении женщин, предотвращение насилия, правовые последствия насилия, безнаказанность.

SOME ISSUES OF LEGAL MECHANISMS FOR THE PROTECTION OF WOMEN AGAINST VIOLENCE

Annotation

This article is devoted to the analysis of the regulations aimed at preventing violence against women, identifying existing gaps in law, lack of proper reaction from the public, types of violence and the degree of responsibility provided for them, as well as the assessment of the impact of the listed issues in the context of women’s physical and mental health. The need for public prosecution in cases of domestic violence is clearly stated, since it should not be considered as a private domestic issue, and the state must fulfill its positive duty to ensure the safety and protection of every person, here especially women - to live physically and mentally healthy.

This article presents information related to statistical data about cases of domestic violence against women by their husband or partner, including murders, initiation and termination of criminal cases in such cases, led by the Department of Juvenile Crime and Domestic Violence Prevention of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Armenia, before the adoption RA Law “On the Prevention of Family and Domestic Violence and the Protection of Persons Subjected to Family and Domestic Violence”, in 2016-2017 and after the adoption of this law, in 2021-2023, and judicial practice of judicial review of decisions on intervention made in accordance with the above-mentioned law, which shows the relevance and importance of this study, the imperfection and inefficiency of existing regulations.

Keywords: violence against women, violence prevention, legal consequences of violence, impunity.

Հոդվածը հանձնված է խմբագրություն 25.10.2024թ., պրվել է գրախոսության 28.11.2024թ., ընդունվել է տպագրության 09.12.2024թ.:

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ ♦ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ ♦ 4(116)2024